

PUBLIC ADMINISTRATION

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ
УСИНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ В
УКРАЇНІ****Кирило Домбровський**

Україна, м. Київ, аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ, заступник директора Департаменту забезпечення прав дітей та оздоровлення – начальник відділу міжнародного усиновлення Мінсоцполітики

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_wos/30042020/7045**ARTICLE INFO****Received:** 24 February 2020**Accepted:** 16 April 2020**Published:** 30 April 2020**KEYWORDS**

state regulation,
adoption institution,
orphans,
children deprived of parental care,
economic crisis.

ABSTRACT

The article deals with the main problems of state regulation of the institution of adoption during the economic crisis in Ukraine. These include: corruption in public authorities; adoption bureaucracy; bad faith on the part of state bodies in the field of adoption; imperfection of the national regulatory framework in the field of adoption; insufficient funding for training of potential adopters. The ways of solving the following problems are proposed: implementation of a transparent adoption procedure; coordinating the actions of public administration entities in the field of adoption; creating a clear mechanism for implementing the legislative and regulatory framework in the field of adoption; the delegation from the centers of social services of some powers in the field of adoption to public organizations; attraction of charitable contributions to the account of public organizations active in the field of social protection; improving legal liability for adoption violations.

Citation: Кирило Домбровський. (2020) Derzhavne Rehuliuвання Instytutu Usynovlennia pid Chas Ekonomichnoi Kryzy v Ukraini. *International Academy Journal Web of Scholar*. 4(46). doi: 10.31435/rsglobal_wos/30042020/7045

Copyright: © 2020 Кирило Домбровський. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. За роки незалежності Україна зіштовхнулася з проблемою соціального сирітства. Діти стають «сиротами» при живих батьках. Упродовж останніх двох десятиліть, кількість дітей, які виховуються в інтернатних закладах, залишається незмінною – більше 100тис. дітей. На початку 2000-х років, не мали батьків 40% дітей, а зараз – 8%. Кількість сиріт скоротилося в 5 разів, а загальна ситуація не змінилась. І це при тому, що в 2000-му році по Україні всього налічувалось 11 млн дітей, а зараз трохи більше 7 млн. Виявляється, що більшість дітей в інтернатних застановах мають батьків [1].

Важливим фактором відмови батьків від виховання власних дітей є зниження рівня моральності населення України, зниження традиційних цінностей сім'ї (38%). Істотними визначаються також злочинна діяльність батьків (30%), агресивна поведінка батьків (25%), брутальне та жорстоке поводження з дітьми, що становить загрозу дитячому життю та здоров'ю(25%), збільшення рівня смертності населення (25%), психічні захворювання (22%) Сирітство як соціальне явище, зумовлене наявністю у суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, які залишились без батьківського піклування в наслідок позбавлення останніх батьківських прав або визнання їх в установленому порядку недієздатними [2].

Враховуючи сучасну українську сімейну реальність, найчастіше причинами того, що батьки не бажають займатися вихованням власних дітей, стають: алкоголізм, асоціальний спосіб життя, відсутність бажання працювати на їх благо [1], матеріальні проблеми, через які батьки змушені заробляти гроші за кордоном. А все це призводить до безпритульності та недоглядності дітей та росту злочинності серед дітей-підлітків. Сьогодні ці тенденції тільки поглиблюються.

Крім того, згідно з офіційними даними Державної служби статистики, народжуваність в Україні у 2019 році впала до найнижчого рівня в історії — 7,4 новонародженого на 1000 осіб населення. При цьому смертність майже вдвічі більша - біля 13,8 на тисячу осіб. Нині громадян України віком до одного року в країні менше, ніж мешканців будь-якого іншого віку до 72 років включно — таке спостерігається вперше, принаймні, в новітній історії [3].

Слід відмітити, що у зв'язку з економічною ситуацією, яка складається в останні роки в Україні, народжуваність дітей різко знизилася. Однак, як бачимо зі статистики, кількість дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування не зменшується, а у зв'язку з нестабільною економічною ситуацією, ще й з'являються діти, які стають «сиротами» при живих батьках.

Діяльність щодо соціально-економічного захисту, в першу чергу, дітей, у тому числі, дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, є обов'язковою складовою механізму держави. У загальному соціально-економічна діяльність охоплює сферу матеріального забезпечення та надання базових стандартних соціальних послуг.

Проблеми державного регулювання інституту усиновлення займалися такі науковці, як: В. В. Андреев, Н. Б. Болотіна, В. І. Борисов, В. Я. Бурак, І. В. Волинець, О. О. Грабовська, К. В. Добромислов, М. Л. Захаров, О. І. Карпенко, В. Г. Кобелева, Н. Ю. Максимова, О. Є. Мачульська, В. Ю. Москалюк, А. М. Нечаева, Д. А. Шконов, І. В. Пеша, П. Д. Пилипенко, Н. Т. Поліс, С. М. Прилипко, С. М. Синчук, І. М. Сирота, Б. І. Сташків, О. В. Стремоухов, Є. Г. Тучкова та інші.

Метою дослідження є розгляд проблем щодо державного регулювання інституту усиновлення під час економічної кризи в Україні.

Результати дослідження. Конституція України покладає на державу обов'язок щодо утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [4]

Ми вважаємо, що державне регулювання інституту усиновлення – це сукупність способів, форм та методів, за допомогою яких державні органи (їх посадові особи) та органи місцевого самоврядування (публічна адміністрація), забезпечують виконання завдань та функцій у сфері усиновлення для захисту та охорони прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також для досягнення найбільш комфортних умов для їх життя.

З'ясування сутності державного регулювання інституту усиновлення сьогодні є дуже важливим, насамперед, для розуміння його зв'язку з державним (публічним) управлінням. Рівень, характер, якість, результативність державного регулювання залежить від ефективності управління публічною адміністрацією у сфері усиновлення. Як бачимо, державою регулюється порядок усиновлення, коло суб'єктів усиновлення, їх права і обов'язки, правові наслідки усиновлення, а також встановлюється відповідальність за порушення законодавства про усиновлення.

Одночасно, необхідно зауважити, що сьогодні існують проблеми щодо державного регулювання інституту усиновлення, а саме: по-перше, це корупція в органах державної влади. Може трапитися така ситуація, що співробітники органів опіки та піклування попросять дати «хабар», що б потенційні усиновителі не стали в їх офіційному висновку «негідними» кандидатами на усиновлення. Більш того, якщо особа має намір усиновити новонародженого, то можуть запропонувати за додаткову плату надати інформацію по дітях, від яких батьки відмовилися ще в пологовому будинку, на яких навіть не оформлені документи[5]. По-друге, це бюрократія з боку державних органів у сфері усиновлення. Така проблема трапляється під час підготовки пакету документів для усиновлення. По-третє, недобросовісність з боку державних органів у сфері усиновлення. Особливу увагу необхідно приділити перевірці здоров'я дитини, яка усиновлюється. Відомі випадки недбалості з боку органів опіки та піклування, коли усиновителі, самі того не знаючи, всиновлювали дитину з важкими вродженими захворюваннями або з відхиленнями у розвитку [5]. По-четверте, в Україні працюють організації та агенції, які покликані надавати допомогу майбутнім усиновителям, при цьому збирають гроші на «матеріальну допомогу» для дитячих будинків, обіцяючи, що керівництво установи після цього

погодиться віддати дитину на усиновлення саме цим усиновителям [5]. По-п'яте, але, на нашу думку, найбільш суттєва проблема полягає в недосконалому національній нормативно-правовій базі у сфері усиновлення. По-шосте, не завжди усиновителям вдається стати справжніми батьками для усиновлених дітей, недостатньо виділяється коштів для проведення навчання з потенційними усиновителями. По-сьоме, часто повертаються діти, які були раніше усиновлені, назад до дитячих будинків чи інтернатних установ.

Державою проводиться комплекс заходів, які регулюють інститут усиновлення. Правове регулювання відносин усиновлення в Україні здійснюється на основі низки нормативно-правових актів, міжнародних договорів, що визначають правові стандарти з усиновлення.

Разом із тим, треба зауважити, що проблеми, які виникають під час усиновлення дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, часто пов'язані з халатністю, байдужістю, безвідповідальністю працівників органів опіки та піклування, а причиною є їх невисокі заробітні плати, що безпосередньо впливає на якість роботи цих органів.

Крім того, криза національного усиновлення обумовлена тим, що відповідні органи влади не визнають вчасно сиротами дітей, які втратили батьків, - тобто не надають їм статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування. Це позбавляє їх передбаченої національним законодавством державної допомоги та можливості бути усиновленими. Такі діти роками перебувають в інтернатах, притулках і санаторіях. Натомість влада, фактично порушуючи право дитини на сім'ю, видає щорічне зменшення кількості дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування за показник свого успіху.

Не менш важливою у період економічної кризи є робота соціального працівника. Так, соціальний працівник, за своїм професійним покликанням відіграє неабияку роль у процесі створення майбутньої сім'ї для дитини. Виникає багато супутніх проблем у батьків, які не мають, можливо, досвіду і знань виховання дитини, яку покинули біологічні батьки. Тому важливим аспектом є соціальний супровід таких сімей та допомога у формуванні позитивного мікроклімату у сім'ї. Після усиновлення не менш важлива психологічна підтримка сімей, де виховуються усиновлені діти. Основні питання з якими звертаються родини – подолання наслідків складного минулого дитини, формування прихильності до батьків, також усиновителі просять визначити готовність дитини йти у садочок або до школи [6, с.121].

Соціальний супровід може здійснюватися стосовно усиновленої дитини, якщо ця діяльність не порушує таємницю усиновлення і виконується за згодою або на прохання усиновлювача або дитини. Завдання соціального супроводу - сприяти адаптації дитини в новій сім'ї, створенню позитивного психологічного клімату в сім'ї, умов розвитку дітей з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини, забезпеченню оптимальних умов життя дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, та особи із їх числа та захисту їх прав. Соціальний працівник здійснює соціальне обслуговування дитини та сім'ї, соціальну опіку, є посередником між усиновлювачами, які висловили таке бажання, опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями та державними структурами, на які покладено вирішення питань життєзабезпечення дітей, і не є представником органів контролю.

Соціальний супровід дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, та особи із їх числа здійснюється за спеціальним планом, який складається для кожної дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, та особи із їх числа і коригується раз на рік [7, с.45].

Разом із тим, вимагає уточнення той факт, що люди часто плутають терміни «соціальний супровід», який є добровільним для сімей усиновителів, і обов'язковий «нагляд». Так, під час обов'язкового нагляду за дотриманням прав усиновленої дитини спеціалісти служби перевіряють умови проживання і виховання усиновлених дітей. За результатами перевірки складається звіт, де зазначаються відомості про стан здоров'я, фізичний та розумовий розвиток дитини, стосунки у родині. Раз на рік перші три роки після усиновлення дитини і в подальшому – один раз на три роки до досягнення дитиною повноліття [8, с. 33].

Не дивлячись на затребуваність соціального супроводу, сьогодні ця тема залишається делікатною. Відповідно до національного законодавства, усиновлена дитина набуває таких же прав як і народжена, а отже, соціальний супровід цих сімей здійснюється лише за їхнім бажанням. Нав'язувати свої послуги фахівці не уповноважені. Зазвичай ініціатива від усиновителів надходить занадто пізно. Майже кожна сім'я (біологічна, усиновителів чи

приймач) не налаштована, щоб хтось втручався до її життя. Деякі усиновителі і раді б отримати допомогу фахівців, але соромляться привертати до себе зайву увагу суспільства. Тому що і досі люди ставляться прискіпливо до сімей усиновлювачів [9, с.3].

За законом ніхто не має права втручатися у життя людини, але соціальний супровід й існує для того, щоб знайти індивідуальне рішення окремо кожної проблеми. При цьому таємниця усиновлення не має порушуватись. Принаймні, так стверджує закон (ст. 15 Закону Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування) [10].

Спеціалістами служби у справах дітей проводиться роз'яснювальна робота серед населення щодо питань усиновлення та передачі дітей до сімейних форм виховання, а також робота з виявлення громадян, які бажають усиновити дітей, стати опікунами або створити прийомні сім'ї. Із кандидатами в усиновителі, потенційними опікунами/піклувальниками, прийомними батьками та батьками-вихователями проводиться робота: роз'яснення діючого законодавства, допомога у підготовці документів, необхідних для постановки їх на облік, допомога у виборі та встановленні контакту з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, переоформленні документів у РАЦС, отриманні державної соціальної допомоги згідно чинного законодавства [8, с. 132].

З огляду на викладене, бачимо, що державою проводиться деякі заходи, що регулюють інститут усиновлення в Україні. Звичайно є певні проблеми, які слід в найшвидший час вирішити, адже ми говоримо про життя дітей. Мабуть усі знають та розуміють, що чужих дітей не буває.

Висновки. Підводячи підсумки, варто зазначити, що крім суто демографічних факторів, зменшенню темпів скорочення населення можуть сприяти економічний розвиток, політична стабілізація, завершення війни з Росією та поява у громадян упевненості у завтрашньому дні. Разом із тим, розраховувати на зростання населення вже у найближчі роки поки не доводиться.

Напрямами удосконалення державного регулювання інституту усиновлення під час економічної кризи України є:

1) впровадження на рівні держави та усиновлювачів прозорої процедури усиновлення, за допомогою автоматизованої системи;

2) координація дій суб'єктів публічного адміністрування у сфері усиновлення з «потенційними батьками» та забезпечення їх належного взаємозв'язку з метою посилення заходів боротьби щодо недопущення порушення прав дітей, які були усиновленні;

3) формування чіткого механізму реалізації законодавчої та нормативної бази у сфері усиновлення щодо недопущення порушення прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

4) систематичне проведення інформаційної роботи серед населення щодо фактів порушення прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування з метою запобігання негативним наслідкам;

5) створення Єдиного Реєстру усиновлювачів та дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також правопорушників процедури усиновлення;

6) розроблення механізму для завантаження всієї документації в електронну систему в рамках проведення реформи у сфері усиновлення;

7) удосконалення електронної системи у сфері усиновлення через: запровадження надійного захисту персональних даних дітей, яких усиновили та усиновлювачів; впровадження відповідальності за розповсюдження електронних даних пацієнтів; введення

8) впровадження в систему освіти та в систему підвищення кваліфікації соціальних працівників навчання щодо психологічного супроводження під час та після усиновлення;

9) запозичення позитивного зарубіжного досвіду та внесення відповідних змін до національного законодавства щодо процедури усиновлення (оскільки зайнятість для кожної особи має вагомe місце в житті, в тому числі для прийняття рішення щодо усиновлення);

10) проведення належної професіоналізації прийомних вихователів та здійснення достатньої фінансової підтримки для вирішення проблем з безробіттям та проведення щодо цього питання інформаційної кампанії;

11) посилення соціальної реклами по сприянню сімейних форм виховання;

12) делегування з центрів соціальних служб деяких повноваження у сфері соціального захисту дітей-сиріт громадським організаціям;

13) організація співпраці неурядових інституцій з органами державної влади та місцевого самоврядування шляхом замовлення останніми певних громадських завдань, в тому числі і в сфері соціального захисту дітей-сиріт з повною чи частковою фінансовою підтримкою, що одночасно буде сприяти зайнятості населення;

14) популяризація інформації про можливість здійснювати благодійні внески на рахунок громадських організацій, що здійснюють діяльність у сфері соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

15) удосконалення юридичної відповідальності за порушення процедури усиновлення.

Доречним було б проведення всіх зазначених заходів комплексно та одночасно, оскільки зазначені пропозиції потребують реалізації вже сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальне сирітство в Україні: руйнація традиційних цінностей. URL: <https://nationalcorps.org/socalne-sirtstvo-v-ukran-rujnacija-tradicjnih-cnnostej/>
2. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема. Характер соціального сирітства та причини його поширення в сучасній Україні. URL: <https://studfile.net/preview/2041132/page:64/>
3. Народжуваність в Україні. URL: <https://biz.liga.net/all/all/article/rojdaemost-v-ukraine-ustanovila-antirekord-ili-demograficheskaya-katastrofa-v-5-grafikah>
4. Конституція України: Закон України від 28 черв.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України»/Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Як уникнути шахрайства при усиновленні дітей в Україні. URL: <http://kydalovpartners.com/uk/%D1%8F%D0%BA%D1%83%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BD%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%88%D0%B0%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD/>
6. Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника: навч.-метод. посіб. / О. Г. Карпенко – К.: ДЦССМ, 2004. – 164 с.
7. Зверева І. Соціальний супровід сімей, що опинились у складних життєвих обставинах: Метод. посіб. / За ред. Зверева І., Кузьмінського В., Петрович Ж. та ін. — К.: ДЦССДМ, 2006. — 84 с.
8. Потопахіна О. М. Соціальний захист дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа: монографія / О. М. Потопахіна. – Одеса: Фенікс, 2009. – 204 с.
9. Сергієнко В. Чергова ректорська новація - педагогічна рада батьків студентів: [за матеріалами засід. пед. ради батьків студентів] / В. Сергієнко // Освіта. - 2009. - 4-11 лют. - С. 3.
10. Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей: Указ Президента України від 11 лип. 2005 р. № 1086 // База даних (БД) «Законодавство України»/Верховна Рада (ВР) України. URL: www.zakon.rada.gov.ua